

ČESKÁ REPUBLIKA
STANOVISKO PLÉNA
Ústavního soudu

Plénium Ústavního soudu ve složení Stanislav Balík, František Duchoň, Vlasta Formánková, Vojen Güttler, Pavel Holländer, Ivana Janů, Vladimír Kůrka, Dagmar Lastovecká, Jan Musil, Jiří Nykodým, Pavel Rychetský (soudce zpravodaj), Miloslav Výborný, Eliška Wagnerová a Michaela Židlická, přijalo dne 14. prosince 2010 na návrh IV. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve věci právního názoru IV. senátu Ústavního soudu pro řízení vedené pod sp. zn. IV. ÚS 2228/09, který se odchyluje od právních názorů Ústavního soudu vyslovených v níže uvedených nálezech,

toto stanovisko:

Je-li ústavní stížností napadeno provedení prohlídky jiných prostor, nebo pozemků, je nutné nahlížet na intertemporální účinky nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 (219/2010 Sb.) tak, že se odvíjejí *ex nunc*, tj. teprve ode dne, v němž byl nález vyhlášen ve Sbírce zákonů, neboť tento nález výslovně nestanovil jinak (§ 58 odst. 1 *in fine* zákona o Ústavním soudu). Nosné důvody tohoto nálezu lze uplatnit pouze *pro futuro* (do budoucna), nikoli pro situace, kdy provedení prohlídky jiných prostor a pozemků nařídil (před publikací nálezu Pl. ÚS 3/09 ve Sbírce zákonů) v souladu s tehdy platným a účinným zněním § 83a odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, státní zástupce nebo se souhlasem státního zástupce policejní orgán. Proto v těchto případech pouhý nedostatek souhlasu soudce s provedením prohlídky jiných prostor a pozemků nezakládá porušení ústavním pořádkem zaručených základních práv a svobod.

O d ů v o d n ě n í

I.

Ústavní stížnost sp. zn. IV. ÚS 2228/09

1. Dne 21. srpna 2009 byl Ústavnímu soudu doručen návrh Českého spořitelního družstva, IČ 27444376, se sídlem Přílepská 1692, 252 63 Roztoky, právně zastoupeného JUDr. Petrem Voříškem, Ph.D., LL.M., advokátem, se sídlem Argentinská 38/286, 170 00 Praha 7, proti „postupu Policie České republiky, Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality, Služby kriminální policie a vyšetřování, Odboru daní a praní špinavých peněz, 2. oddělení“. V ústavní stížnosti brojí proti důsledkům provedené prohlídky jiných prostor (kancelářských místností), neboť při ní byla zabavena výpočetní technika a další věci. Namítá, že mu příkaz k prohlídce nebyl doručen, neboť byv právníkem osobou, nebyl příkaz doručen členu statutárního orgánu právníké osoby, nýbrž jen jejímu zaměstnanci; při provedení prohlídky mu byly odňaty věci, aniž by byl v příkazu označen jako osoba, u níž má být prohlídka provedena, a konečně dle stěžovatele bylo odůvodnění příkazu nedostatečné. Závěrem proto požádal, aby Ústavní soud zakázal Policii České republiky pokračovat v porušování ústavně zaručených práv a přikázal jí obnovit stav před porušením práv a svobod tj. přikázal jí vrátit odňaté věci.

II.

2. Nálezem ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Bytostav Poruba, a. s., sp. zn. II. ÚS 860/10 ze dne 2. září 2010 byl v obdobné věci zrušen příkaz k prohlídce jiných prostor s odůvodněním, že předmětný příkaz byl ve světle právního názoru vyjádřeného ve věci sp. zn. Pl. ÚS 3/09 vydán v rozporu s ústavním pořádkem, neboť napadený příkaz k prohlídce sídla stěžovatelky vydal státní zástupce a nikoliv soudce. Ústavní soud uvedl, že „k tomuto rozporu (...) nemohl nepřihlédnout. Nic na tom nezměnila zcela správná námitka Krajského státního zastupitelství v Ostravě, že se prohlídka uskutečnila na základě tehdy platné a účinné úpravy podústavního práva, která neměla alternativu.“ Z hlediska hodnocení retroaktivních účinků uzavřel, že „pravá retroaktivita v případě vyslovení protiústavnosti již zrušeného zákona (jehož adresátem je veřejná moc) a posouzení předchozích skutkových jednání ústavně konformní právní úpravou s účinky *ex tunc* na straně veřejné moci je přípustná s ohledem na to, že nezakládá porušení principu ochrany důvěry občanů v právo, příp. zásah do právní jistoty, resp. nabytých práv.“

III.

Právní názory, stran kterých se hodlal IV. senát odlišit

3. Dosavadní právní názor: Po zrušení právní úpravy § 83a v odst. 1 část věty první a věty druhé zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), je nutné ústavní stížnosti proti příkazu k provedení prohlídky jiných prostor a pozemků (event. proti zásahu spočívajícímu v provedení prohlídky), vydanému podle právní úpravy ve znění do 8. července 2010, vyhovět již proto, že příkaz k prohlídce je v rozporu s ústavním pořádkem v důsledku jeho vydání (provedeného zásahu) se souhlasem státního zástupce a nikoliv soudce; je přitom nerozhodné, že tuto námitku stěžovatel v řízení před Ústavním soudem neuplatnil (nález sp. zn. II. ÚS 860/10 ze dne 2. září 2010).

4. Názor zastávaný IV. senátem: Na intertemporální účinky nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 je nutné nahlížet tak, že se odvíjejí *ex nunc*, tj. teprve ode dne, v němž byl nález vyhlášen ve Sbírce zákonů, a proto nedostatek souhlasu soudce (jsou-li jinak dodrženy formální a materiální podmínky kladené na příkaz zákonem platným ke dni, v němž byl vydán) nezakládá porušení ústavním pořádkem zaručených základních práv a svobod.

5. Na návrh soudce zpravodaje dospěl IV. senát Ústavního soudu, který je podle rozvrhu práce příslušný rozhodnout ve věci sp. zn. IV. ÚS 2228/09, k následujícímu závěru. IV. senát by při svém rozhodování vázán právním názorem vyplývajícím z dosavadních nálezů (především sp. zn. II. ÚS 860/10 ze dne 2. září 2010) a musel by ústavní stížnost sp. zn. IV. ÚS 2228/09 považovat za způsobilou meritorního projednání. Již jen na základě kontroly příkazu k prohlídce letným pohledem by jí musel bez dalšího vyhovět z důvodů, na nichž spočívá nález sp. zn. II. ÚS 860/10 ze dne 2. září 2010, neboť prohlídka jiných prostor byla nařízena státním zástupcem, a nikoli soudcem (byť v té době tento postup odpovídal platné a účinné úpravě trestního řádu), a to i přesto, že stěžovatel sám tuto námitku porušení svého ústavně zaručeného práva nevznáší a porušení svých ústavně zaručených práv spatřuje ve skutečnostech zcela jiných.

IV.

Dosavadní přístup Ústavního soudu a obecná východiska

6. Vzhledem k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 ze dne 8. června 2010 lze závěry vyslovené v případech týkajících se výlučně domovních prohlídek vztáhnout i na prohlídky jiných prostor a pozemků. Termín „prohlídka“, není-li v dalším textu upřesněno blíže, je proto používán *promiscue* jak pro „domovní prohlídku“, tak pro „prohlídku jiných prostor a pozemků“.

7. Je zapotřebí zdůraznit, že stěžovatel, u něhož byla prohlídka vykonána, není osobou, která by posléze byla obviněna či obžalována a mohla tak v navazujícím trestním řízení hájit svá práva, a to včetně uplatnění námitek vůči nezákonně provedené prohlídce a důkazům na jejím základě získaným. Má-li prohlídka charakter jednorázového zásahu do ústavním pořádkem zaručených práv a svobod, pak má proti němu stěžovatel jediný prostředek právní ochrany, jímž je ústavní stížnost.

8. Naopak osoba, stran níž se zjišťují a zajišťují důkazy ohledně podezření ze spáchání trestného činu, může v dalších fázích trestního řízení proti provedené prohlídce brojít např. uplatněním žádosti o odstranění závad v postupu policejního orgánu, nebo státního zástupce (viz ustanovení § 157a tr. ř.), jakož i tím, že bude využívat práv daných jí trestním řádem jako osobě obviněné či obžalované.

9. Na počátku judikatorního vývoje byla Ústavním soudem prohlídka hodnocena jako jednorázový zásah, který již v době zahájení řízení o ústavní stížnosti skončil a jehož důsledky přetrvávají toliko v procesní oblasti následného řízení, resp. řízení, jehož je součástí, avšak obnovení *statu quo ante*, stejně jako zákaz pokračování v porušování práva (svobody) adresovaný kterémukoli orgánu veřejné moci, byly pojmově vyloučeny, a proto bylo přistoupeno ke zrušení příkazu k domovní prohlídce (nález ve věci sp. zn. III. ÚS 287/96 ze dne 22. května 1997, N 62/8 SbNU 119).

10. Při dalším rozhodování Ústavní soud preferoval před zrušením příkazu k prohlídce konstatování, že došlo k porušení ústavním pořádkem zaručených základních práv a svobod, přikázal Policii České republiky obnovit stav před porušením práv a svobod stěžovatele, tzn. vrátit stěžovateli materiály odňaté při prohlídce [nález sp. zn. I. ÚS 201/01 ze dne 10. října 2001 (N 147/24 SbNU 59), nález ve věci sp. zn. I. ÚS 424/2000 ze dne 13. března 2002 (N 29/25 SbNU 227), nález ve věci sp. zn. II. ÚS 298/05 ze dne 6. října 2005 (N 196/39 SbNU 91)].

11. Další posun v judikatuře znamenal nález ve věci sp. zn. II. ÚS 362/06 ze dne 1. listopadu 2006 (N 200/43 SbNU 239), kdy byl zrušen příkaz k domovní prohlídce, protože byl vydán bez řádného odůvodnění a ve vztahu ke stěžovateli byl (tímto příkazem) porušen čl. 12 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod; zároveň však Ústavní soud (nekonzistentně) konstatoval, že „samotným vykonáním domovní prohlídky nedošlo k zásahu do ústavně chráněných práv stěžovatelky, jichž se v ústavní stížnosti dovolává, neboť (...) byla vykonána v souladu jak s příkazem k domovní prohlídce, tak s příslušnými ustanoveními trestního řádu.“. V dalším nálezu ve věci sp. zn. II. ÚS 474/07 ze dne 27. září 2007 (N 151/46 SbNU 505) Ústavní soud pomínil nález sp. zn. II. ÚS 362/06 a při dodržení předchozí judikatury konstatoval porušení základních práv a svobod stěžovatele Policií České republiky, uložil jí, aby nepokračovala v uvedeném porušování základních práv a svobod stěžovatele a obnovila

stav před porušením. Ke zrušení příkazu k prohlídce nedošlo. Nálezem ve věci sp. zn. IV. ÚS 1780/07 ze dne 25. srpna 2008 (N 147/50 SbNU 297) zrušil Ústavní soud příkaz k domovní prohlídce. V závěru odůvodnění Ústavní soud uvedl: „Je zcela evidentní, že zrušením předmětného příkazu k domovní prohlídce úkony na něj navazující pozbyly svého právního základu. Bude tedy na orgánech činných v trestním řízení, aby k této vadě po kasačním nálezu Ústavního soudu náležitě přihlédly a z jeho důsledků poté ve vlastním postupu a rozhodování následně i vycházely.“.

12. Ve věci sp. zn. II. ÚS 1414/07 rozhodl Ústavní soud dne 15. července 2010 nálezem tak, že konstatoval porušení základních práv stěžovatelky, a rozhodnutí obecných soudů zrušil. Z řízení o této ústavní stížnosti vzešel návrh II. senátu, na jehož základě došlo plénem Ústavního soudu k rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 3/09. Ústavní soud v odůvodnění rozhodnutí o ústavní stížnosti konstatoval, že „důkaz získaný způsobem, jenž ztratil v důsledku derogace příslušné právní úpravy trestního řádu zákonnou oporu, je důkazem absolutně neúčinným a v trestním řízení nepoužitelným.“.

13. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 3/09 Ústavní soud dne 8. června 2010 (219/2010 Sb.) svůj nálezn odůvodnil mimo jiné tím, že předchozí povolení soudu k prohlídce je o to naléhavější za situace, kdy trestní řád neumožňuje ani následnou soudní kontrolu nařízení prohlídky jiných prostor a pozemků soudem. Tak se tyto úkony, představující očividný zásah do základního práva na soukromý život, ocitají mimo jakoukoli bezprostřední soudní kontrolu. Teoreticky by sice bylo možné uvažovat o ústavní stížnosti přímo proti nařízení prohlídky jiných prostor, avšak i judikatura českého Ústavního soudu zčásti sdílí doktrínu „trvajícího zásahu“, která je této úvaze na překážku. Nadto Ústavní soud setrvale judikuje, že jde-li o zásah veřejné moci, který nepředstavuje nereparovatelné porušení základních práv, je třeba upřednostnit aplikaci principu subsidiarity. To znamená, že přezkoumatelným v řízení o ústavní stížnosti může být až konečné rozhodnutí ve věci, které by se mělo vypořádat i s námitkou zásahu do práva na soukromý život v podobě domovní prohlídky. V intencích uvedeného se ústavní stížnost (proti příkazu k provedení prohlídky jiných prostor) jeví rovněž jako prostředek neefektivní. Navíc jistě není žádoucí, aby Ústavní soud v obdobných věcech posuzoval přiměřenost nařízení a výkonu prohlídek všech prostor jako první. Mohl by totiž tak nepřiměřeně a předčasně zasáhnout do kompetence obecných soudů shromažďovat a hodnotit důkazy a ve svém důsledku tak předurčovat výsledek trestního řízení.

14. Posledním meritorním rozhodnutím je nálezn ve věci sp. zn. II. ÚS 860/10 ze dne 2. září 2010, jímž byl zrušen příkaz k prohlídce jiných prostor s odůvodněním, že předmětný příkaz byl ve světle právního názoru vyjádřeného ve věci sp. zn. Pl. ÚS 3/09 vydán v rozporu s ústavním pořádkem, protože napadený příkaz k prohlídce sídla stěžovatelky byl vydán státním zástupcem a nikoliv soudcem. Ústavní soud uvedl, že „k tomuto rozporu přitom Ústavní soud (...) nemohl nepřihlédnout. Nic na tom nezměnila zcela správná námitka Krajského státního zastupitelství v Ostravě, že se prohlídka uskutečnila na základě tehdy platné a účinné úpravy podústavního práva, která neměla alternativu.“. Z hlediska hodnocení retroaktivních účinků uzavřel, že „práva retroaktivita v případě vyslovení protiústavnosti již zrušeného zákona (jehož adresátem je veřejná moc) a posouzení předchozích skutkových jednání ústavně konformní právní úpravou s účinky *ex tunc* na straně veřejné moci je přípustná s ohledem na to, že nezakládá porušení principu ochrany důvěry občanů v právo, příp. zásah do právní jistoty, resp. nabytých práv.“.

15. Ústavní soud na počátku přezkumu zásahů orgánů veřejné moci do základních práv a svobod, spočívajících ve výkonání (domovní) prohlídky, dospěl k závěru, že tento zásah je oprávněný (dovolený ve smyslu čl. 12 odst. 1 Listiny), spočívá-li na příkazu soudce splňujícího formální a materiální náležitosti stanovené zákonem a v jednotlivostech rozvedené judikaturou. Vyložil, že k zásahu do nedotknutelnosti obydlí může dojít až faktickým provedením prohlídky, nikoli pouhým vyhotovením příslušného příkazu k prohlídce; reálná ochrana před tímto zásahem (neposkytnutelná apriorně, tj. v době mezi vydáním příkazu a provedením prohlídky) spočívala ve zjišťování, zda šlo o zásah dovolený či nikoli, což nebylo lze zjistit jinak, než přezkumem příslušného příkazu. Byly-li zjištěny jeho nedostatky (ústavněprávní relevance), bylo v řízení před Ústavním soudem z hlediska procesního nejprve přistupováno ke zrušování příkazu k prohlídce, posléze jen konstatováno porušení základních práv a svobod a ukládáno příslušnému orgánu veřejné moci, aby obnovil stav před tímto zásahem, příp. zakazováno, aby v zásahu pokračoval; postupně Ústavní soud opět tenduje k přímému zrušování příkazu k prohlídce.

16. Lze shrnout, že se poslední vývoj judikatorní praxe ustálil na názoru, že stížnost osoby, u níž byla vykonána prohlídka, aniž by tato osoba sama byla posléze obviněna či obžalována, sleduje svým návrhem jiný záměr a cíl, než osoba, vůči níž je na základě takto získaných důkazů vedeno trestní řízení; hodnocení dovolenosti zásahu se však opírá o jeden a tentýž právní základ – příkaz k prohlídce. Jakkoli tedy obecně platí, že nikdo nemůže ústavní stížností dosahovat ochrany pro jiného (zákaz *actio popularis*), v tomto konkrétním případě jde o výjimku, podle níž se důsledky přezkumu příkazu k prohlídce vztáhnou i na trestní řízení, v němž jako účastník trestněprávního vztahu vystupuje jiná osoba než ta, která proti prohlídce podala ústavní stížnost. Ústavním soudem zjištěné vady provedené prohlídky, v nejzazším případě její absolutní neúčinnost, resp. nepoužitelnost takto získaných důkazů vůči obviněnému, budou vždy zhodnoceny v rámci rozhodnutí v trestním řízení o věci samé (zjištění Ústavního soudu se tak automaticky promítá i do právních poměrů osoby, proti níž bylo trestní řízení vedeno).

17. Ačkoli skutkové okolnosti zde rekapitulovaných případů umožňují více interpretací, z důvodu ochrany právní jistoty dotčených subjektů přistoupilo plénum Ústavního soudu k přijetí tohoto stanoviska.

V.

Následky zrušení části ustanovení trestního řádu dle nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09

18. Z čl. 89 odst. 1 Ústavy („Rozhodnutí Ústavního soudu je vykonatelné, jakmile bylo vyhlášeno způsobem stanoveným zákonem, pokud Ústavní soud o jeho vykonatelnosti nerozhodl jinak“) a kontextu úpravy zákona o Ústavním soudu [ustanovení § 57 odst. 1 písm. a) a § 70 odst. 1] nelze dovést nic jiného, než že se právní předpis ruší nikoli od počátku (*ex tunc*), nýbrž vždy až ode dne, který Ústavní soud v nálezu určí a neučiní-li tak, pak dnem, kdy je publikován ve Sbírce zákonů (tedy *ex nunc*). V nálezech sp. zn. Pl. ÚS 13/05 ze dne 22. 6. 2005 (N 127/37 SbNU 593; 283/2005 Sb.) a sp. zn. Pl. ÚS 6/05 ze dne 13. 12. 2005 (N 226/39 SbNU 389; 531/2005 Sb.) Ústavní soud dospěl k závěru, že derogační nález, pokud zde existuje zvýšený zájem na ochraně ústavnosti, může být vykonatelný ještě před datem vyhlášení ve Sbírce zákonů; tato jeho vůle však

musí být – nejen z důvodů požadavků zákona, ale i z důvodu právní jistoty – výslovně projevena. Důsledkem této koncepce je detailní právní úprava ve vztahu k individuálním právním aktům, které na základě zrušeného právního předpisu byly vydány, resp. ve vztahu k právním vztahům, které na jeho základě vznikly a příp. byly i konzumovány. Zrušení právního předpisu *pro futuro* se jako princip projevuje i v tom, že při využití možnosti posunout okamžik vykonatelnosti nálezu do budoucna (kupř. za tím účelem, aby měl normotvůrce dostatečný časový prostor protiústavní úpravu nahradit normou ústavně konformní) se po dobu odkladu vykonatelnosti hledí na napadenou právní úpravu jako na ústavně souladnou a v tomto směru jsou orgány veřejné správy povinny takovou úpravu aplikovat, jinými slovy „státní orgány nic neopravňuje k tomu, aby ve svém rozhodování uplatňovaly právní důsledky zrušovacích nálezů Ústavního soudu ještě před tím, než se tyto nálezy staly vykonatelnými“ (Vojtěch Šimíček, Ústavní stížnost - 3., aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, 2005). Smyslem této právní úpravy je zvýraznit fakt, že zrušení protiústavní právní úpravy samo o sobě neznamená revizi individuálních právních aktů, založených na aplikaci neústavního předpisu. Možnost a intenzita korekce dopadů aplikace neústavní normy je „odstupňována podle toho, jak citelné zásahy do právní sféry jednotlivce zákon vyvolal“ (Wagnerová, Dostál, Langášek, Pospíšil: Zákon o Ústavním soudu s komentářem, Praha, ASPI 2007, s. 291).

19. Pro oblast trestněprávní, kam prohlídka jiného prostoru nebo pozemku v souzeném případě spadá, je uvedena úprava (vztah k individuálním právním aktům, které na základě zrušeného právního předpisu byly vydány) zakotvena v ustanovení § 71 odst. 1, 2 (a případně) 4 zákona o Ústavním soudu potud, že „byl-li na základě právního předpisu, který byl zrušen, vydán soudem v trestním řízení rozsudek, který nabyl právní moci, ale nebyl dosud vykonán, je zrušení takového právního předpisu důvodem pro obnovu řízení podle ustanovení zákona o trestním řízení soudním“. Nenastane-li tato situace, pak „ostatní pravomocná rozhodnutí vydaná na základě právního předpisu, který byl zrušen, zůstávají nedotčena; práva a povinnosti podle takových rozhodnutí však nelze vykonávat“ a „práva a povinnosti z právních vztahů vzniklých před zrušením právního předpisu zůstávají nedotčena“. Z uvedeného plyne, že byl-li příkaz k prohlídce vydán a následně prohlídka samotná provedena před 8. červencem 2010, pak existence nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 na kvalitě příkazu nic nemění. Jestliže ale ke dni zrušení právního předpisu příkaz k prohlídce ještě „nebyl vykonán“, je derogační nález důvodem, který provedení prohlídky brání se všemi důsledky s tím spojenými; ustanovení odstavce 1 se v daném případě neuplatní, neboť toto ustanovení primárně mří do poměrů hmotněprávních, spíše než na situace, kdy je prospektivně zrušeno či za protiústavní prohlášeno procesní ustanovení upravující režim dílčích procesních úkonů v trestním řízení, zejména nerozhodl-li Ústavní soud o časových aspektech vykonatelnosti svého derogačního zásahu jinak (§ 58 odst. 1 zákona o Ústavním soudu)!

20. Výjimku z právě uvedeného představuje v řízení o konkrétní kontrole norem úzké propojení řízení, v němž dochází k přezkumu ústavnosti zákonů či jiných právních předpisů, s řízením o ústavní stížnosti, z něhož řízení o kontrole norem vzešlo (ustanovení § 78 zákona o Ústavním soudu). Bude-li norma kvůli své protiústavnosti zrušena a uplatní-li se nosné důvody takového rozhodnutí (zrušujícího nálezu) v poměrech a při posouzení ústavní stížnosti, z níž řízení o kontrole norem vzešlo, pak je Ústavní soud při rozhodování o ústavní stížnosti povinen k přijatému derogačnímu nálezu přihlídnout; jinak by uplatněná ústavní stížnost nemohla splnit svoji funkci a umožnit stěžovateli ochránit svá ústavním pořádkem zaručená základní práva

a svobody. Z tohoto a jenom z tohoto důvodu bylo proto logicky vyhověno ústavní stížnosti sp. zn. II. ÚS 1414/07 (nález ze dne 15. července 2010), neboť právě z řízení o této ústavní stížnosti vzešel návrh II. senátu na zrušení části § 83a odst. 1 trestního řádu, jemuž bylo posléze vyhověno nálezem pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 3/09.

21. Z důvodů výše uvedených plénum Ústavního soudu vyhovělo návrhu IV. senátu, přisvědčilo jeho odchylnému názoru a podle ustanovení § 23 zákona o Ústavním soudu zaujalo toto stanovisko.

V Brně dne 14. prosince 2010

Pavel Rychetský v. r.
předseda Ústavního soudu

Odlišné stanovisko k tomuto stanovisku pléna si vyhradili soudci Stanislav Balík, Jiří Nykodým a Eliška Wagnerová. Jejich odlišná stanoviska budou doplněna, jakmile budou k dispozici.

Plénum současně rozhodlo o publikaci tohoto stanoviska pléna ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu a ve Sbírce zákonů.

Odlišné stanovisko

soudce Ústavního soudu JUDr. Jiřího Nykodýma, uplatněné podle § 14 zákona č.182/1993 Sb., ke stanovisku pléna Ústavního soudu ve věci Pl. ÚS-st. 31/10

Výkladem § 71 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), který byl stanoviskem pléna Ústavního soudu podán, došlo podle mého názoru k omezení pravomoci Ústavního soudu, a to ve směru snížení standardu ochrany základních práv a svobod. Kromě toho je stanovisko i formálně nedůsledné.

Nehodlám nijak zpochybňovat základní tezi, že zrušení zákona či jeho části zásadně nemůže ovlivňovat pravomocně skončená řízení. Ovšem podle ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu je princip *subsidiarity* ústavní stížnosti založen především na tom, že jsou v případě jejího uplatnění v zákonem stanovené lhůtě přezkoumávány pravomocně ukončené procesy. Tak je tedy teprve v případě pravomocného ukončení zásahu orgánu veřejné moci přezkoumávána ústavnost tohoto zásahu a v tomto rámci je prováděna i konkrétní kontrola ústavnosti předpisů podústavního práva, které byly aplikovány. Tato pravomoc Ústavního soudu k ochraně ústavnosti v řízeních o ústavních stížnostech nebyla doposud nikým zpochybňována, natož omezena. Až nyní.

Podle nyní přijatého stanoviska nadále bude třeba rozlišovat mezi ústavní stížností, na jejímž základě došlo ke zrušení zákona či jeho části pro rozpor s ústavním pořádkem, kde bude pravomoc Ústavního soudu nadále neomezená. Vedle toho budou existovat řádně podané ústavní stížnosti, z jejichž projednávání nevzešel návrh na zrušení téhož zákona či jeho části, které však budou zbaveny ochrany ústavnosti způsobené aplikací tohoto zákona či jeho části.

Přitom právní názor, že pokud „...je nosným důvodem zásahu orgánu veřejné moci norma podústavního práva, kterou pro její rozpor s ústavním pořádkem Ústavní soud již zrušil, jakkoli nejde o navrhovatele dle § 74 zákona o Ústavním soudu, nelze dosáhnout ochrany základních práv a svobod jiným způsobem než rozhodnutím dle § 82 zákona o Ústavním soudu.“ byl zaujat například v nálezech třetího senátu Ústavního soudu, sp. zn. III. ÚS 159/04, N 157/35 SbNU 165., a sp. zn. III. ÚS 569/03, N 87/33 SbNU 339. Z této teze vychází náleze sp. zn. II. ÚS 860/10, vůči kterému se stanovisko pléna vymezuje.

Navíc ústavní stížnost ve věci sp. zn. II. ÚS 860/10 byla podána po podání ústavní stížnosti ve věci sp. zn. II. ÚS 1414/07, v době, kdy řízení ve věci sp. zn. II. ÚS 1414/07 bylo přerušeno a byl podán druhým senátem návrh na zrušení ustanovení § 83a odst. 1 část věty první a věta druhá zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění: „*v přípravném řízení státní zástupce nebo policejní orgán. Policejní orgán k tomu potřebuje předchozí souhlas státního zástupce.*“ se r u š í dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů projednáváný pod sp. zn. Pl. ÚS 3/09. Stanovisko pléna se nevypořádává s nerovností vzniklou mezi dvěma stěžovateli, kteří oba napadli způsob provedení domovní prohlídky a prohlídky jiných prostor pro nesplnění zákonných podmínek pro jejich provedení v době před rozhodnutím Ústavního soudu o návrhu jeho senátu na zrušení konkrétního zákonného ustanovení, které je podkladem pro napadená rozhodnutí, přičemž vyhověno by podle stanoviska

bylo jen tomu z nich, v jehož věci došlo z podnětu senátu Ústavního soudu na základě konkrétní kontroly ústavnosti zákonné normy, k jejímu zrušení. V druhém případě by musela být stížnost odmítnuta, i když i v této věci byly splněny stejné podmínky pro přerušování řízení a podání návrhu na rozhodnutí pléna na konkrétní přezkum ústavnosti aplikovaného právního předpisu, avšak řízení by již nebylo možno přerušit čistě z procesních důvodů pro překážku litispendence.

V Brně dne 14. prosince 2010

Jiří Nykodým v. r.

Odlišné stanovisko

soudkyně Elišky Wagnerové ke stanovisku Pl.ÚS-st. 31/10

Přijaté stanovisko považuji za vadné, neboť se dle mého názoru nepokusilo o ústavně konformní výklad, resp. doplnění mezery v ustanovení § 71 zákona o Ústavním soudu.

Obecné pravidlo dovoditelné z § 71 lze formulovat následovně: Rozhodnutí pléna Ústavního soudu o zrušení právního předpisu (jeho části) nemá mít zásadně žádné účinky na již realizované právní vztahy a na taková rozhodnutí orgánů veřejné moci, která nejsou napadnutelná opravnými prostředky (čistě jazykový výklad předmětného ustanovení by sváděl k závěru, že jde jen o řádné opravné prostředky, tj. takové, které přicházejí v úvahu před právní mocí rozhodnutí, a proto by nemělo být bráno v úvahu např. dovolání resp. soudní přezkum správních rozhodnutí včetně kasační stížnosti, avšak z důvodů uvedených níže jej považuji za nepřiměřeně restriktivní). Výkonu i takových rozhodnutí však vždy brání rozhodnutí o zrušení právního předpisu. Obnovu řízení (jako skutečně mimořádný opravný prostředek), zákonem povolenou v případech nevykonaných trestních rozsudků, je však nutno považovat za výjimku, která se neuplatní ve věcech civilních a správních.

Rozlišování mezi trestními věcmi a ostatními, co do možnosti obnovy řízení je bezpochyby reflexí intenzity zásahu veřejné moci do základních práv dotčených subjektů, nebo jinak řečeno jde o vyřešení dilema mezi právní jistotou a materiální spravedlností. Přesto při výkladu všech dimenzí ustanovení § 71 nelze pouštět ze zřetele nároky plynoucí z principu právního státu, jimž v daných souvislostech (prohlídka jiných prostor) odpovídá požadavek efektivní soudní ochrany práv. Poškozená osoba musí mít substanciální nárok na skutečně účinnou soudní kontrolu aktů veřejné moci, jak ji v případě ochrany základních práv přikazuje čl. 36 odst. 2 Listiny a ještě jednoznačněji čl. 13 Úmluvy (zde ve spojení se základním právem na soukromý život, garantovaným Úmluvou i Listinou).

Zdá se nepochybným, že se celé ustanovení § 71 zabývá následky zrušení hmotněprávních norem a je třeba říci, že tato konstrukce není neobvyklá. Např. i v SRN je obnova řízení po pravomocném a již nenapadnutelném odsouzení možná, dle judikatury tamního ústavního soudu, v daných souvislostech jen po zrušení hmotněprávní trestní normy. O problematiku definitivně skončených případů však v případě řešeného problému nejde. Jisté je, že ustanovení § 71 zcela opomíjí řešení následků spojených se zrušením procesní normy tak, jak se mají či nemají promítnout do případů, které jsou takřkajíc v běhu, v čemž spatřuji mezeru, kterou bylo třeba vyplnit. Celý výklad předmětné otázky je ve Stanovisku soustředěn do bodu 19, resp. do části věty, která zní: „ustanovení odstavce 1 (*míněn § 71*) se v daném případě neuplatní, neboť toto ustanovení primárně míří do poměrů hmotněprávních, spíše než na situace, kdy je prospektivně zrušeno či za protiústavní prohlášeno procesní ustanovení upravující režim dílčích procesních úkonů v trestním řízení, zejména nerozhodl-li Ústavní soud o časových aspektech vykonatelnosti svého derogačního zásahu jinak (§ 58 odst. 1 zákona o Ústavním soudu)“. Věru strohé tvrzení, argumentace absentuje.

Plénium pominulo teze, které ve vztahu k přípustnosti retroaktivity vyvolané jeho rozhodováním v minulosti již vyslovilo, ač pro smysluplný výklad § 71 byly relevantní. Tak např. ve věci Pl.ÚS 35/08 se mj. uvádí: “z principu ochrany důvěry občanů v právo vyplývá, že princip nepřipustnosti retroaktivity nelze vztáhnout na zpětné působení právních norem, jež nepředstavují zásah do právní jistoty, resp. nabytých práv, přičemž uvedená teze z pohledu členění základních práv a svobod s ohledem na jejich možné adresáty dopadá na případy, ve kterých je tímto adresátem veřejná moc. Prává retroaktivita dle Ústavního soudu v případě vyslovení protiústavnosti již zrušeného zákona a posouzení předchozích skutkových jednání ústavně konformní právní úpravou s účinky ex tunc na straně veřejné moci tudíž nezakládá porušení principu ochrany důvěry občanů v právo, příp. zásah do právní jistoty, resp. nabytých práv“.

Věc, která byla použita jako „podvozek“ pro zaujetí mnou kritizovaného stanoviska, přitom přímo ideálně ilustruje důvody, proč je třeba stanovisko považovat za ústavněprávně vadné, a to z důvodu porušení principu integrity ústavně-soudního rozhodování, z něhož plyne požadavek, aby podobné věci byly rozhodovány podobně, tj. podle dříve, v jiné věci soudem zformulovaného pravidla. Je to samotná povaha soudního přezkumu, která soudci brání „uložit“ případ z mohutného proudu rozhodnutí obecných soudů, a to jen za účelem jeho využití jako „podvozku“ pro určení nových ústavních standardů, avšak dál pak nechat dále plynout proud podobných rozhodnutí, bez aplikace nově založené ústavní korekce, parafrázuji-li rozhodnutí U.S. Supreme Court Griffith v. Kentucky, 479 U.S. 314 (1987) a v něm citovaná další rozhodnutí. A ve výpomoci tímto rozhodnutím chci pokračovat dál: Neaplikování nového pravidla na případy, které ještě soudy projednávají znamená skutečnou nespravedlnost, která vyplývá z toho, že soud se cítí oprávněn vybrat z mnoha v podobné situaci se nacházejících osob jen jednu, které poskytne příležitost benefitovat z toho, že soud se rozhodl modifikovat (tvořit) pravidlo.

Otázka řešená ve věci Griffith a její kontext jsou ostatně velmi podobné otázce i kontextu dnešního stanoviska. Jak věc, v níž má být stanovisko použito (IV. ÚS 2228/09), tak věc (II.ÚS 1414/07), která posloužila jako „podvozek“ pro rozhodnutí Pl.ÚS 3/09, se v době rozhodování o plenární věci nacházely ve stadiu podané ústavní stížnosti. Bylo věcí nahodilosti, že druhý senát navrhl plénu zrušení dotčeného ustanovení trestního řádu, neboť o totéž se mohl pokusit i senát čtvrtý. Ve zmíněném U.S. rozhodnutí je citován soudce Harlan, který zdůraznil, že je těžko sluchitelné s ideálem nestranného výkonu spravedlnosti, aby jedna šťastná osoba, jejíž případ byl vybrán, aby posloužil k formulaci nového principu, těžila z jeho retroaktivní aplikace, zatímco ostatní v podobné situaci byli při posouzení svých nároků odkázáni na aplikaci staré doktriny. Proto Supreme Court ve věci Griffith rozhodl (a je třeba dodat, že po mnoha létech peripetií, které předcházely ve formě jiných rozhodnutí), že nové pravidlo trestního řízení musí být aplikováno retroaktivně na všechny případy, které dosud nebyly s konečnou platností rozhodnuty, a to bez výjimky.

Z uvedeného je patrné, že i otázky navýsost procesní nelze posuzovat separovaně od idejí materiální spravedlnosti, a to padni komu padni. Mezeru v ustanovení § 71 bylo, dle mého názoru, třeba vyplnit pravidlem, které bude souladné s materiálně chápanou spravedlností.

Všichni máme zájem na vyšetření nejrůznější ekonomické kriminality, která souží občany tohoto státu, nicméně vyšetřování nesmí stát na jediném důkazu, jímž by

v daných souvislostech měla být prohlídka jiných prostor. Její výsledky, byť by byly samy nepoužitelné, je třeba vnímat jako podnět k dalšímu prošetření podezření a takové další důkazy by pak již použitelné byly. Alespoň tak se k uplatnění doktriny „ovoce z otráveného stromu“ staví U.S. Supreme Court již od případu Miranda, když vyslovil plnou přípustnost derivativních důkazů.

Eliška Wagnerová v. r.

Odlišné stanovisko soudce Stanislava Balíka

Hlasoval jsem proti přijetí stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 31/10, a to z následujících důvodů:

Jsem přesvědčen, že současnými orgány činnými v trestním řízení jsou státní zástupci a nikoliv po socialistických „prokouších“ „zas tupci“.

Dovozuji, že snad jen ti druzí by mohli spolknout mediální poplašnou kachnu, že s poukazem na nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 bude obnoveno řízení, posléze bude zproštěn obžaloby a po v mezidobí přijatém zrušení trestu smrti politici živou vodou již popravený Václav Mrázek...

Od odpovědi na otázku cui prodest se dostáváme k otázce, zda pro přijetí plenárního stanoviska byly splněny zákonné předpoklady.

x x x

Ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 2228/09 se předně nejednalo o zrušení příkazu k prohlídce jiných prostor, jako tomu bylo ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 860/10, vůči níž se IV. senát vymezoval, ale o tzv. jiný zásah, čili konkrétně o zákaz Policii ČR pokračovat v porušování ústavně zaručených práv a příkaz pro tutéž obnovit stav před porušením práv a svobod, tj. vrátit odňaté věci. Ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 2228/09 bylo navíc tvrzeno, že příkaz k prohlídce nebyl ani doručen...

Iritující právní větu, obsaženou v nálezu sp. zn. II. ÚS 860/10, že „*pravá retroaktivita v případě vyslovení protiústavnosti již zrušeného zákona (jehož adresátem je veřejná moc) a posouzení předchozích skutkových jednání ústavně konformní právní úpravou s účinky ex tunc na straně veřejné moci je přípustná s ohledem na to, že nezakládá porušení principu ochrany důvěry občanů v právo, příp. zásah do právní jistoty, resp. nabytých práv*“ jsem četl a protokol pro nálezy jsem podepsal s vědomím, že jde o součást odůvodnění konkrétního nálezu sp. zn. II. ÚS 860/10, který byl rozhodnutím o konkrétní ústavní stížnosti stěžovatele, jehož situace se od stěžovatelky ve věci sp. zn. II. ÚS 1414/07 lišila snad jen tím, že v jeho věci – ač tomu tak z hledisek časových mohlo být – nebylo senátem přerušeno řízení a věc nebyla postoupena plénu k rozhodnutí, jež by vyústilo v nálezy sp. zn. Pl. ÚS 3/09. Nepřipadalo mi nespravedlivým a ústavně nekonformním vzít pod ochranná křídla nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 všechny nepočtené stěžovatele, kteří napadali příkaz k prohlídce jiných prostor před přijetím nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 a o jejichž věci do přijetí tohoto nálezu nebylo rozhodnuto. Zdálo by se mi i slušným při vědomosti o řízení vedeném pod sp. zn. Pl. ÚS 3/09 s rozhodnutím v jejich věcech do právní moci připravovaného plenárního rozhodnutí počkat...

Jaká jiná než právě popsaná situace by mohla ještě nastat?

Pokud by se ve věci sp. zn. IV. ÚS 2228/09 či jí obdobné věci ukázalo, že příkaz k prohlídce jiných prostor byl doručen a navíc nebyl ani napaden, bývala by nepochybně uplynula lhůta k jeho včasnému napadení ústavní stížností, s čímž by se zajisté soudce zpravodaj mohl v případě dodatečného napadení příkazu k prohlídce

jiných prostor vypořádat odmítacím usnesením tak, jako v případě všech dalších potenciaálně dodatečně napadaných obdobných příkazů...

x x x

V odlišném stanovisku k usnesení sp. zn. Pl. ÚS 51/05 jsem vyjádřil svůj nesouhlas s tím, aby se rozhodnutí Ústavního soudu stala edukativním názorovým občasníkem.

Jako v téže dílně vzniklý mi připadá i tento „přílepek“ negativního zákonodárce, parafrázováně „nezdravé ovoce roubované na zdravý strom“ poté, kdy část publika snad domněle neumí nalézt intertemporální účinky nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09 mezi jeho řádky a s citovaným nálezem se judikatorně vypořádat.

Býval by tedy nepochybil IV. senát Ústavního soudu, kdyby v jím souzené věci rozhodl především o jím souzené věci.

Nebo je snad namístě raději lehce podceňovat právnickou dovednost orgánů činných v trestním řízení?